

satanova, se bolj in bolj zajeda vanj, dokler ne omahne na tla. Njegova srdito se boreča vera prehaja v sovraštvo in vernik iz Pisma se obrne celo proti veri mater in podere znamenje otročnic, z njim pa razruši podobo samega Križanega. Šele ob smrti se vzbudi v njem čista ljubezen, spomni se svoje matere in klic po nji ga odreši. Rešitev je podana z vrnitvijo v otroško pojmovanje vere in ljubezni — ob materi umrje meso in živi samo vera in ljubezen.

Ta duhovni problem dvoma in nagiba k prvotni veri je tako obči, da je skoraj odveč pisateljeva pripomba, da je roman »tudi izraz neke piščeve miselnosti«. Zgodovinsko filozofski poudarek namreč, zakaj se luteranstvo ni moglo ukoreniniti v Slovencih, je problematičen in prav za prav ne drži niti v tistih dogodkih, ki jih je pisatelj postavil v svoj epični okvir. Protestanstvo se tudi pri Preglju umika sili državne oblasti in ne zato, ker se tuje seme ni moglo vsaditi v slovensko srce. Zemlja sama tedaj protestantizma ni otrsela s sebe. Zato je pisatelj bogovčevo dramo moral postaviti izven neposrednih epičnih dogodkov; in če je hotel svojo vsebino res harmonično razviti, je moral tudi epične dogodke samo naznačiti in duhovno izravnati. Odtod to, da je »Bogovec« kljub svoji zgodovinski snovnosti tako malo pripovedno delo. Epika se je morala umekniti: že takoj v začetku imamo samo zgoščeno pripovedno gnezo in s široko retoriko orisano nasprotje časa. In že v opis pokrajinske tipike je pisatelj vdihnil dobršen del svoje filozofske idejnosti. Ta organska preureditev snovi je tako značilna, da ne moremo prav ceniti formalnih vrednot »Bogovca«, če se ne oziramo nanjo.

To je vzrok, da je »Bogovec« tako težak; zunanji dogodki so postali za kompozicijo nerabni. Bogovčeva drama je zgrajena na samih notranjih dogodkih. Gertruda, Meta, Juta, Judita so štiri ženske, ob katerih se pogreza bogovčevo spoznanje v dvom in obup; le ob zadnji, ob Juditi se duševni dogodek pretopi v zunanjega, ko bogovčevo sovraštvo iz mesa in vere oskrni znamenje mater. To duhovno zgradbo prikazuje Pregelj s samimi mislimi, ki zgoščene v aforizme zaznamenujejo posamezne stopnje zgradbe. Če si po teh miselnih stopnjah skušamo nazorno predstaviti sliko dejanja, pridemo do zanimivega sklepa. Rast in padec dejanja vobče označujemo s trikotnikom: dviganje je po stranici do trikotnikovega vrha, padec pa v večjem ali manjšem naklonu druge stranice k osnovnici. Vse stopnje razvoja pa gredo v našem slučaju navzdol in šele na koncu se dejanje nenadoma dvigne. Tako imamo običajno sliko gradbe tu obrnjeno. (Tak je n. pr. tudi Sophoklejev Oidipus.) Zelo očitna je ta duhovna zgradba v stranskem dejanju v zgodbi Erazma Wassermann in Snedčeve Agate. Ker pa je taka duhovna gradba teže vidna, potrebuje poudarka; zato je pisatelj zgradbo glavnega in stranskega dejanja kot refren samih aforizmov na koncu obnovil in še enkrat čustveno osvetlil ves duhovni red posameznih delov: s trikratnim stopnjevanjem pokrajine s križem v polju. Prav tako je iz stranskega dejanja združil vse aforistične konce in jih zedinil v miselno sintezo: »Ljubezen je močan ogenj. Vse vode ga ne pogase. Niti kri ne. Zvesta je ljubezen kakor grob. In grob je neumrljiv.« Te misli so kakor točke, ki nosijo vso duhovno prostornino in določajo njen duhovni lik.

Kako je duhovni izraz dosledno ohranjen tudi v podrobni izdelavi, je zelo značilno mesto na straneh 77—81, ko v bogovčevi samoti stopajo nasproti prerokom, evangelistom in apostolom domači predikanti od Trubarja do Kupljenika in nazadnje svatje pri njegovi poroki. Ta podoba je, dasi duhovna, bolj plastična in časovno bolj točno orisana, kakor bi jo mogel osvetliti še tako močan zunanji dogodek.

Sola Pregljeve duhovne gradbe, sloneče na miselni tehniki — zanimiv vir za studij notranje forme sploh — so Balade v prozi. Tujo ali pa lastno snov, široko eksponirano s celo zgodbo, Pregelj večkrat brezobzirno paradokso preuredi do neusmiljenega rezultata. Ko bi ne bila ta rafiniranost tako oglata, bi spominjala na Wildejevo paradoksnost, tako pa je lastna Pregljeva. (Včasih samo dovtip: Urednik me je vprašal: »Pregelj, zdaj povejte, ali je to balada ali satira?« Odgovoril sem: »Balada pač!« Pa sem se lagal! Je namreč publica. Str. 214.) Najznačilnejša tehnika v teh »baladah« je trojno ali celo četverno stopnjevanje pojma (Zločin — Obup — Trud) in za njim presenetljiv sklep. Zelo jasno so v tem stilu izdelane »Slovenske glose«, za večjo kompozicijo pa sta posebno značilna »Nikodem« in »Torrentes Belial«.

Jasno je, da je taka duhovna kompozicija bolj pregledna v manjšem obsegu kakor v veliki zasnovi. Zato je n. pr. Bogovec dozda najtežje Pregljevo delo. To delo otežuje tudi iskanje historične pristnosti v tedanjem besedju, ki je preobilno in v pripovednih partijah odveč; pisatelj bi bil bolje storil, da je to besedje malo zabrisal, namesto da mu je pisal tolmač; najtežje je z besedami, ki imajo danes drug pomen, n. pr. »red« za čas, česar ne bo nihče šel iskat v tolmač in bo napačno umel.

Knjiga je vsebinska in oblikovna enota in odličen pojav v naši najnovejši književnosti. »Balade v prozi« so s svojo časovno aktualnostjo obenem tudi najmočnejše izpovedi zadnjega desetletja; tako bodo »Slovenska legenda«, »Slovenske glose« in »Nikodem« ohranile poleg svoje duhovne vrednosti tudi svoj kulturni pečat.

F. K.

Dóktorja Francéta Prešérna zbrano delo. Uredila A. Pirjevec in Joža Glonar. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. Natisnila Jugoslovanska tiskarna, 1929. Str. XXXI+295. — Osem Prešernovih izdaj smo že doživeli (1847, Stritarjevo, Fischerjevo, Pintarjevo, Aškerčevo, Pintarjevo ilustrirano, Blaznikovo — faksimile rokopisa za 1847 — in Žigonovo); vsaka izmed njih ima časovne tipičnosti in osebne poudarke, marsikaj bridkega za Prešerna in Slovence je zraven. Šele devetih smo dobili ves Prešernov tekst. In tudi ta izdaja ima svoje značilnosti. Že dejstvo samo pove nekaj. Jugoslovanska knjigarna, ki je prva založila celotni opus, je gotovo nameravala izdati predvsem dobro ljudsko knjigo, ne pa da morda z njo pritisne pečat na sklenjeno pismo Prešernu neprijazne preteklosti. Toda, izdanje samo priča o današnjem duhovnem odnosu do Prešerna in je za doščenje tistim, ki so za Prešerna delali, a ga niso mogli v tej založbi izdati. To dejstvo je morda slučajna kulturna izpoved.

Zasnova dela samega je zadeva obeh prirediteljev, ki sta oskrbela celotnega Prešerna. Problem take izdaje je danes dvojni: ali leposlovni ali zgodovinski. Leposlovna izdaja naj olajšuje razmerje med

pesnikom in bravcem; marsikaj, kar se današnjemu čutu upira in kar bravec moti, se brez škode za pesnika lahko ugladi — predvsem se da modernizirati pravopis. Tu se pri Prešernu lahko opremo na Pintarja (ne da bi kaj retuširali); podobno je obnovil tekst dr. Žigon v »Čitanki«. Pozabiti ne smemo, da ima Prešernov jezik danes drugačno distanco kot jo ima n. pr. jezik Iv. Cankarja. Zgodovinska izdaja, ki bi bila predvsem naloga Akademije, pa mora poleg kritično ugotovljene zadnje redakcije upoštevati tudi vse druge redakcije in variante, da je trdna opora za študij. Naša izdaja se je radi posebne skrbi za čistega Prešerna običajnemu leposlovnemu značaju izognila, in ima predvsem historično lice. S tem bo knjiga povprečnemu bravcu manj dostopna, dasi se ne da tajiti, da je s historično podobo tudi občutek pristnosti močnejši. Za kogar more biti. Načelno pa trdim, da bi se s priredbo pravopisa Prešernovo jezikovno in pesniško bistvo nič ne izgubilo, kajti njegov jezik je tako svojstven, da mu nobena transskripcija ali pravopis ne škoduje, prav tako kot »Krpnu« ne.

Zanimiva je notranja ureditev knjige. Razvrstitev celotnega opusa se opira na Poezije 1847. leta, ki jih imamo spredaj. Ves drugi slovenski tekst je nato razvrščen kot neizdani del Poezij. Isto načelo sta prireditelja postavila pri ureditvi nemških Poezij in ljudskih pesmi: najprej Prešernov urejeni ali objavljeni del, nato neizdane in neobjavljene pesmi. V tej sistematičnosti se bije historično načelo s celotnim pesniškim organizmom in kakor pojmujeemo Prešerna danes namreč organično. In tako so raztrgane marsikateri vsebinske skupine, ki nam danes Prešerna popolneje predstavljajo kot samo Poezije. Taka zgodovinska knjiga nastane vsebinsko komplicirana in se more v nji prav orientirati le dobro udomačen Pešernov bravec. V tem pogledu bo n. pr. Žigonova »Čitanka« lahko komentar za to izdajo. Poudariti hočem, da sta prireditelja historično načelo Poezij z veliko doslednostjo in premišljenostjo ohranila, in sta pri tem, ko sta rešila marsikatero težavo v tekstu, šla mimo drugih vprašanj, ki jih nista pojasnila, zlasti ker je Uvod A. Pirjevca najmanj značilen in najmanj uspešen trud pri tej knjigi. Zato knjiga kriči po komentarju.

Ker bi bilo tukaj brez pravega smotra, iskati filološke podrobnosti izdaje, je v opravičilo in priznanje treba povedati, da se tekst čim tesneje oklepa pisanih virov in po Prešernu urejenega teksta. — Vendar naj bi se bil upošteval n. pr. tekst Čebelice V, ki lahko velja kot zadnja redakcija za Zdravljico in dr., kljub temu, da je zlasti glede pravopisa nezanesljiv; upoštevati bi ga morali z Noviškiimi objavami vred. Nikakor pa ni opravičljivo, da imamo v obsmrtnici »Dem Andenken des Matthias Čóp« mehanično vrnjeno cenzurirano mesto; držati bi se bilo treba objave v »Illyrisches Blatt«. Naslov »Ljudske posnažene« ni ne lep ne upravičen — Prešeren tega izraza za ljudske pesmi ni nikjer rabil in pesem »Od lepe Vide« in marsikatera druga ni nikaka ljudska pesem več — še manj pa »posnažena«.

Vrline, ki jih skuša imeti ta knjiga prav radi historičnosti, pa nikakor ne veljajo za objavo »Pisem«. Dočim je bilo n. pr. prav, da sta prireditelja tiste pesmi, ki so samo v bohoričici ohranjene, prenesla v gajico, naj bi bila pisma pustila nedotaknjena. Pisma

R. JAKOPIČ: STUDIJA ZA LEVO FIGURO V GRADBI

so dokumenti in če moramo uživati Prešernovo pesem v originalni obliki, tembolj lahko zahtevamo, da so njegova pisma neponarejena. Tekst je poleg tega v pisavi lastnih imen nedosleden. Usoda pa se je pri pismih ponorčevala tudi s »celim Prešernom«. Prepisovavec 8. pisma Vrazu je mislil, da se objava v L. Z., 1900, str. 823 spodaj konča s podpisom Prešérin, zato ni obrnil strani, kjer bi bil videl na str. 824 tudi postscriptum. Tako ta Prešeren le ni celoten. In po Žigonu (gl. Francé Prešeren, poet in umetnik, str. 87) je tudi nagrobni napis Juriju Kalanu v šmartnem Prešernov.

Historična zasnova je v leposlovnih opremi knjige utrpela marsikako škodo — tako je izdaja 1847. leta v nji utonila brez sledu in naslovna stran Poezij je samo še ilustracija. Radi stisnjenosti knjige se n. pr. Gazéle in Sonéti duše med seboj in sonet Matíju Čópu je v tej opremi odtrgan od »Krstá«.

F. K.

Narte Velikonja: **Višarska polena**. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. Celje, 1928. (Slovenskih večernic 81. zvezek.) — Knjiga je vzbudila splošno priznanje. To dejstvo je treba oceniti s temile podarki: prvič, da je delo izdala MD, in se je z njim odločno premaknila od vsakega naivnega idealizma; povest obravnava snov, ki bi bila pred nedavnim za Večernice še nemogoča; drugič, da jo bravec prav ceni in tretjič, da jo je napisal N. Velikonja. Za književno kritiko je posebno važno tretje. Vemo, da se je Velikonja doslej gibal v okviru psihološke in moralno satirične novele in da je ob prelomu najnovejše književnosti ob iskanju novega stila pustil za